

LUMEA ETERNĂ A MOMENTELOR LUI CARAGIALE

Brănescu Lucretia-Ileana

”Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu

Abstract: *Orizontul social al momentelor și schițelor, impresionant prin varietate, uimește prin unitate tipologică, în ciuda faptului că peisajul interior uman este deosebit de eterogen și fânțează caractere întâlnite pretutindeni în mediul citadin, de la reprezentanții înaltei societăți, până la zona împestrițată a periferiei. Creațiile lui Caragiale reiterează idealul de frumusețe armonioasă, echilibrată, pun accent pe rațiune ca element definitoriu al omului, personajele sale fiind construite și antrenate de principii morale de neclintit, devenind tipologii ale societății românești.*

Clasicismul este un curent literar-artistic apărut în sec. XVII în Franța, extinzându-se ulterior în întreaga Europă. Inițiatorul acestui curent în literatura română, dar și cel care și-a pus cel mai pregnant amprenta asupra lui a fost Titu Maiorescu. Fondatorul „Junimii” promovează o nouă generație de scriitori ale căror opere corespund criteriilor estetice: Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ioan Slavici și Ion Luca Caragiale. Creațiile lor reiterează idealul de frumusețe echilibrată, personajele devenind tipologii ale societății reproduse (tipologia avarului, parvenitului, demagogului etc.). Arta are rol de purificare, modelare și educare a publicului. Nevoia de educație pe care o promovează Titu Maiorescu este resimțită mai târziu și de contemporanul său, Spiru Haret, cel care a reușit să consolideze identitatea educației românești prin reorganizarea școlilor normale și prin reforme de conținut ale învățământului secundar și superior. Perioada clasicismului a fost poate, prima etapă a unui proces de dezvoltare prin educație a societății noastre. „Era nevoie de „o educație sănătoasă”, cum afirma Iuliu Maniu, o educație întemeiată deopotrivă în valori ale cunoașterii și valori morale.”¹

Opera lui Caragiale se naște din mișcarea prezentului, din trăirea și din înțelegerea acestuia, prezentul fiind motivul său de bază, descris în „momente” doar aparent întâmplătoare, dar în esență urmând consecutiv sub semnul unei viziuni coerente.

Opera sa proiectează concomitent o lume, dar însăși lumea reală, descrisă în termeni de cele mai multe ori ireali, ori prin slăbiciunile sale, ascunse sau retorizate, în scopul contemplării realității cu o eleganță autoironică.

Râsul lui Caragiale stârnește „pofa de conversație”, cheamă la echilibru spiritele personajelor sale, relevându-le ridicolul, îndemnându-le să se amuze acolo unde li se pretinde să se sacrifice. Sensul operei lui Caragiale stă de fapt în „tratarea cu refuz” a realului orgolios. Luminii prezente i se aplică grila ironiei absurde, spre a i se proba rezistența. În scrierile lui Caragiale, prezentul este înfățișat ca o secvență imperfectă în comparație cu absolutul; prezentul este perceput în manieră fantastică, în contrast cu ideala viață umană, prin intermediul comediei.

Autorul dramaturgiei desăvârșite refuză prezentul, fără să-l părăsească, temele dramelor sale susținând prezentul și simpatizând cu acesta, chiar dacă, în primă instanță, el dezaprobă. Caragiale ne invită să observăm mofturile epocii sale, folosind un limbaj curtenitor. În spatele vorbelor sale mieroase însă, se ascunde un denigrator, un profund moralist, care face atmosferă prin imagini ironice, inspirate din prezentul fierbinte.

---

¹ ADRIAN GORUN, „ Contribuții la reconstruirea identității educației naționale.Sinteze” , Editura Academica Brâncuși, Târgu-Jiu, 2015, p.29

Opera lui Caragiale este simultan un semn al realului în desfășurare și o negare, prin ironie, a complexului de fantastic, în care autorul este tentat să evadeze. Caragiale ne prezintă realul prin intermediul irealului. Tot ce pare ireal este în esență un autentic real. Escaladarea sa în fantastic denotă realismul său acid, plutirea sa în „exagerațiuni” comice pune în funcție realismul său ironic, sensibil la abaterile prezentului. unora din personajele sale ceea ce reprezintă un simptom al sublimului absent și căderea în absurdul alienat.

Autoironia îi adresează autorului luciditatea și îi reface profilul, readucându-l în real, ca în urma unui ritual de exorcizare. Protejarea celor netoți și plăcerea de a comunica cu lumea înaltă, sunt cele două fețe ale unui eșec existențial. Comediantul se autocontemplă, ironizându-și jocul și slăbiciunea de a nu ieși din rol.

Ironizând și autoironizându-se sub aparența sa adaptare la imperfecțiunile epocii, Caragiale relevă, în stilul său inegalabil, limitele condiției umane prin limitele unei lumi date. El insistă asupra neputinței omului de a fi desăvârșit, servindu-se doar de imaginea diformă sub care acesta se recomandă și chiar dorește să fie luat în serios, cu iluzia că înșelătoria poate trece neobservată. Alunecarea înspre rău a eroilor săi, atât în drame cât și în nuvele, este adeseori mai puternică decât forța morală de a se întoarce din drum.

Transcendența scrisului caragialesc semnalează nu până unde se poate înălța spiritul, ci gradul absurd până la care poate coborî, în cazul în care își face din închipuire și slăbiciune o deviză. Multe din performanțele umane sunt sublime, dar îi lipsesc cu desăvârșire. Transcendența caragialiană confirmă realismul ironic, al cărui obiect se constituie la confluența dintre existența personajelor și închipuirea acestora ca fiind reale.

Datorită d-lui Teodor Scarlat, s-a mai dat de urma unei traduceri a lui Caragiale, în biblioteca Teatrului Național: comedia lui **Scribe**, *La Camaraderie*, cu titlurile românești *Camaraderia* și *Cârdășia*. Descoperitorul ei credea că anumite elemente i-au servit lui Caragiale ca izvoare în inspirarea comediei *O scrisoare pierdută*. Dar incidentul unei alegeri parlamentare și acela al unui *quiproquo* iscat de o scrisoare nu constituie elementele unor analogii precise.

Caragiale poate fi definit, în înțelesul galic al cuvântului, un moralist, adică un scriitor preocupat de om, de caracterul și de moravurile lui în raporturile sale sociale: „animalul politic”, așa cum îl înțelegea Aristotel pe om, în cadrul cetății (polis). De aici derivă firul politic conducător al trilogiei sale comice: *O noapte furtunoasă*, *Conul Leonida față cu reacțiunea* și *O scrisoare pierdută*. Până și într-o farsă pură ca *D-ale carnavalului*, apar insolit unele atitudini politice, care au putut surprinde neplăcut pe un critic progresist ca Gherea, pentru motivul că erau atribuite unor femei ușoare; intenția autorului a fost poate de a anticipa asupra nivelării sexelor, într-o vreme când femeile, lipsite de drepturi politice, se îndeletniceau mai mult cu sforăria politicii locale, cum era cazul coanei Joița, decât cu descifrarea programelor politice.

Obiectul artei sale, așa cum îl formulează în scrisoarea către M. Dragomirescu, este de a reprezenta „împrejurările izvorâte, din felul particular al atîtor suflete și minți, asemănătoare, în general, cu ale noastre”. Individualul și tipicul în epică îl preocupă, așadar, deopotrivă. Este o delimitare atentă a sectorului său artistic, care nu exclude cu desăvârșire alte elemente, cu, m ar fi peisajul, cu condiția însă a subordonării lor obiectului principal.

Identificăm trei elementele a căror prezență discretă o recomandă Caragiale în epică: natura însuflețită, natura moartă și lirismul. Primele două sunt moduri descriptive, pe care autorul le considera probabil niște transpuneri ale unei alte arte-pictura. Lirismul, fără să mai fie un împrumut dintr-un alt sector al artei, cum e pictura, înseamnă însă subiectivitate, fantezie, afect, adică atitudini sau modalități de creație incompatibile cu instrumentele moralistului: obiectivitatea, observația, răceala intelectuală.

Caragiale vede omul în societate, nu-l mai vede în natură, vede omul în interdependența sa socială, dar nu și în interdependența sa cosmică: omul de la munte, de la deal, de la șes, de la Dunăre, de la mare, etc. Este sensibil la categoriile sociale, distinge clar limbajul categorial, surprinde interesele antagonice, legăturile și conflictele de idei în cadrul vieții sociale. Legătura dintre om și cosmos îi scapă sau nu îl interesează.

Nu recunoaște natura ca factor determinant în plămădirea aluatului omenesc. Natura e pentru el un simplu decor, un moment al zilei, climat plăcut sau neplăcut, un cadru așadar uneori îmbietor, alteori neprielnic în raport cu fiziologia noastră, dar nu și cu psihicul nostru adânc. Caragiale parodiază societatea pentru că „o ia în serios”. Moralistul dintr-însul nu consideră însă natura cosmică un factor determinant în formația noastră sufletească și simțirea ei ca una din componentele fundamentale ale vieții noastre morale.

Schițele lui Caragiale vor reține în permanență atenția criticii literare pentru ca exegeza contemporană să adâncească neconținut explorarea semnificațiilor, descoperind inepuizabile valențe, care subliniază vitalitatea acestora. **Ștefan Cazimir** subliniază inepuizabila bogăție a schițelor, varietatea artistică și de idei, concluzionând: „Cercetarea diverselor implicații estetice ale schițelor lui Caragiale poate fi extinsă cât de mult; certitudinea de a fi pătruns toate intențiile textului și de a-i fi savurat toate nuanțele ne va lipsi însă întotdeauna. Fiecare lectură înprospătând vechi desfătări, le adaugă altele nemaiîncercate. Opera e inepuizabilă.”¹

Universul *Momentelor* descinde în mahala și continuă oarecum atmosfera din comedii; personajele aparțin aceleiași categorii sufletești, iar social și cultural se înscriu în spațiul asimilării civilizației europene. Numai că această „pretenție” este pusă în decalaj cu realitatea, cu acel amestec de idei și simțiri care fac diferența dintre aparență și esență, este vorba de un limbaj împetritat cu cuvinte noi, în care incoerența e specifică pentru infirmitatea societății.

Moftangiul este, după **Eminescu**, „cel mai autentic și cel mai comic caracter”, iar după **Ștefan Cazimir**, tipul acesta răspunde în chip fericit „intențiilor caleidoscopice mărturisite de Caragiale”.²

Revenind la reabilitarea *Momentelor* precizăm că **Pompiliu Constantinescu** are meritul de a intui psihologia schițelor, de a observa rolul formatorilor de „opinie publică” și plăcerea lui Caragiale de a surprinde banalul existențial în manifestare candidă. Criticul reușește să înlăture umbrele nedeslușite așezate peste proza lui Caragiale de către detractori, mulți dintre aceștia veleitari și prea puțini oameni de condei.

Orizontul social al schițelor, impresionant prin varietate, uimește prin unitate tipologică, în ciuda faptului că peisajul interior uman este deosebit de eterogen și ființează caractere întâlnite pretutindeni în mediul citadin, de la reprezentanții înaltei societăți, până la zona împetritată a periferiei. Totodată, recitind schițele, se poate observa varietatea tipologică, care infirmă teza după care în opera lui I. L. Caragiale primează doar schema. Corectura aceasta o face **Paul Zarifopol** care adaugă: „Pe observatorul Caragiale, din capul locului, l-a impresionat slaba diferențiere a omenirii mahalalelor (...), iar abundența ticului verbal, care e și element de schematizare, nu decurge cumva din vreo apucătură absurdă a caricaturistului cu orice preț, ci e, în realitate, o apucătură a păturilor populare urbane de aici, și poate, din toate țările dinspre miazăzi”.³

¹ ȘTEFAN CAZIMIR – *Prefață* la vol. *Caragiale Momente și schițe (Texte comentate)*, Ed. Albatros, București, 1967, p. XXX

² Ibidem, p. p. VI

³ PAUL ZARIFOPOL – *Introducere la I. L. Caragiale, Opera*, vol. I, ediție îngrijită de Paul Zarifopol, Ed. Cultura Națională, 1930, reprodus în I. L. Caragiale – *Momente, schițe, notițe critice*, Ed. Minerva, București, 1983, p. 467

Acesta este oarecum un punct de interferență cu acela exprimat de Ibrăileanu, iar astăzi înțelegem mai ușor că ridicarea „noroadelor” este ciclică, cu alte cuvinte istoria se repetă și schițele, prin coloritul lor, sunt mereu actuale, de unde clasicitatea personajelor. Snobii de acum un veac abuzau de cuvinte preluate din limba franceză, cei de astăzi amestecă româna cu engleza din dorința de epatare.

După studiile lui **Pompiliu Constantinescu** și **G. Călinescu**, cu referire la opera lui Caragiale, apele se vor limpezi demonstrându-ne clasicitatea tipologiilor, ca apoi **Șerban Cioculescu** să confirme că „Moravurile s-au schimbat radical, tipurile lui Caragiale au intrat în istorie. Ele reflectă însă trăsăturile umane eterne”, căci, tipologic vorbind, „există un domeniu Caragiale”...¹

Timpul demonstrează însă că „atmosfera *Momentelor*, cel puțin, e eternă, iar infinitele transformări nu vizează esența și nici maniera, ci doar decorul. „Răstimpul unei generații” pare a fi de domeniul fanteziei, căci tiparele existențiale specifice acelei lumi par încremenite. Revenind la **universul schițelor lui Caragiale** facem precizarea că, în plan mai adânc, distingem acea densitate esențială în definirea tipologiei, cu încărcătură de viață politică și gazetărie, ca apanaj al carieriştilor de tot felul. Tipurile umane prezentate au contingență cu eroii comediilor.

Multe din schițe (Justiție, Art. 214, *Amici*, *Căldură mare...*) pot fi considerate comedii în miniatură în care comicul e condensat secvențial, eroii se autodefinesc, iar autorul lasă impresia că nu-i supraveghează. În spațiul explorat de schițe, alături de salonul de lux se găsește mahalaua în accepție geografică, iar peste toate acestea domnește „mahalaua sufletească”, amintită de **Gabaret Ibrăileanu** și, mai apoi, de **Pompiliu Constantinescu**.

În aparență, imaginile sunt periferice, banale; un comic robust trucează amărăciunea sufletească a autorului, care știe să aleagă personajele din panoplia vieții cotidiene în imagini caricaturale. Fără a face abstracție de *spiritul clasicizant*, propriu lui **I. L. Caragiale**, se observă că lumea nu este reprezentată ca o entitate imuabilă, ci ca o realitate diversă, ale cărei nuanțe sunt magistral prezentate în *Momente și schițe*. Proza scurtă face să trăiască lumea „high-life-ului și apendicele ei, lumea lui Mitică”.

Critica literară scoate în evidență un adevăr incontestabil, cum că numele personajelor din schițe își pierd identitatea, cumulându-se în comunul dar cuprinzătorul „Mitică”. **Pompiliu Constantinescu** are meritul de a observa înaintea tuturor *seria Miticilor*: „Ce frescă admirabilă de Mitici în diferite ipostaze, cuprind schițe ca *Două loturi*, *Amicul X*, *Triumful talentului*, *Întârziere*, *La Moși*, *O lacună*, *Situațiunea*, *1 aprilie*, *Diplomație*, *Ultima emisiune*, *Amici*, *Monopol*, în care miticismul, sub forma lui cea mai acută, a familiarității, indiscreției și a spiritului de batjocură gratuită, realizează una din cele mai adânci și mai perfect stilizate schițe din *Momente*”.²

Personaj „emancipat”, **Mitică** debitează „esențe”, iar calofilismul autorului îl fixează ca „tip deștept și labil” în orice împrejurare, mai mult sau mai puțin favorabilă. Prin Mitică, scriitorul subliniază iluzoriul și convenționalul unei lumi factice și propune totodată o „aerisire” în plan spiritual, căci personajul pune „etichetă ironică” pe problemele grave ale societății și

---

¹ ȘERBAN CIOCULESCU – *Caragialiana*, Ed. Eminescu, București, 1974, p. 52

² POMPILIU CONSTANTINESCU – *București, motiv de literatură urbană*, în *Vremea*, an VII, nr. 387, 12 mai 1935, p. 6

încântă prin prezența de spirit, dând impresia uneori că este „pueril și tembel”. Mitică simte destul de bine politica.¹

Personaj „balcanic”, *Mitică* reprezintă o umanitate în condensare. El e „românul adaptabil” oricărei împrejurări, ceea ce-l face pe **Dumitru Micu** să vadă „scene caragialești” în *Viețile și doctrinele filosofilor*, de **Diogene Laertios**, căci „Personajele lui I. L. Caragiale cumulează nu doar infirmitățile morale, ci și anumite atribute pozitive ale umanității asupra căreia scriitorul și-a fixat atenția și cu care avea incontestabile afinități”.²

Prin urmare, Mitică este un personaj meridional, un soi de „picaro balcanic”, niciodată personaj cu tendințe oripilante, deseori fiind proiectat pe fațeta care-i surprinde automatismele manifestate în toate „ipostazele zugrăvite de Caragiale”.

Făcându-le bilanțul, observăm că *Momentele* îngroașă linia generală a sfârșitului de secol, filtrată prin conștiința contemplativă și limpede a unui artist desăvârșit al cuvântului. Caragiale este un observator fin și discret al detaliilor prezentate esențial, iscoditor și ironic. Lumea aceasta, cu scăderile și minusurile ei este eternă...

Bibliografie:

1. ADRIAN GORUN, „ *Contribuții la reconstruirea identității educației naționale. Sinteze* ” , Editura Academica Brâncuși, Târgu-Jiu, 2015, p.29
2. DUMITRU MICU – *Op. cit.*, p. 505
3. MIRABELA CURELAR, „ *Opera lui Caragiale: O poetica a contrastelor. Revanșa prozatorului* “ Editura Didactică și Pedagogică. București, 2009, Tipografia Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu-Jiu, ISBN 978-973-30-2498-9, 211 pag.
4. PAUL ZARIFOPOL – *Introducere la I. L. Caragiale, Opera*, vol. I, ediție îngrijită de Paul Zarifopol, Ed. Cultura Națională, 1930, reprodus în I. L. Caragiale – *Momente, schițe, notițe critice*, Ed. Minerva, București, 1983, p. 467
5. POMPILIU CONSTANTINESCU – *București, motiv de literatură urbană, în Vreamea*, an VII, nr. 387, 12 mai 1935, p. 6
6. ȘERBAN CIOCULESCU – *Caragialiana*, Ed. Eminescu, București, 1974, p. 52
7. ȘTEFAN CAZIMIR – *Prefață* la vol. *Caragiale Momente și schițe (Texte comentate)*, Ed. Albatros, București, 1967, p. XXX

---

¹ MIRABELA CURELAR, „ *Opera lui Caragiale: O poetica a contrastelor. Revanșa prozatorului* “ Editura Didactică și Pedagogică. București, 2009, Tipografia Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu-Jiu, ISBN 978-973-30-2498-9, 211 pag.

² DUMITRU MICU – *Op. cit.*, p. 505